

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора
Семеног Олени Миколаївни про дисертацію
Струк Анни Василівни
**«Теоретичні і методичні засади
формування лексико-народознавчої компетентності
майбутніх учителів початкової школи»**,
подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальностей: 13.00.02 – теорія та методика навчання
(українська мова); 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність міждисциплінарного дослідження зумовлюється модернізацією освіти відповідно до вимог євроінтеграційних процесів (документи Європейської Комісії щодо розвитку шкільництва та вчителства високої якості, 2017 р.), зростанням суспільних вимог до якості національно спрямованої освіти. Одним із важливих індикаторів стану розвитку національної освіти кожної країни є якість мовної освіти. Мета української мовної освіти – у взаємозв'язку мовних, загальнокультурних, особистісно ціннісних аспектів з мовним вихованням та його пріоритетами – мовним смаком, мовним чуттям – сприяти формуванню у молодих людей потреби пізнавати себе, свій регіон, народ і Україну, по-громадянському ставитися до власної держави. На доцільності застосування народознавчого підходу до опанування рідної (для збереження національної ідентичності) та іноземних мов наголошується в Комюніке конференції міністрів вищої освіти Європи «Створення європейського простору вищої освіти» (Берлін, 2003 р.).

Лексико-народознавча робота, організована в початковій школі на засадах педагогіки партнерства і цінностей Людини, Мови, Культури, у фасилітативному форматі, досягає мети, коли вихованець має можливість виразніше відчутти енергетику рідного слова й отримати інтелектуально-естетичне задоволення від узаємодії із національними традиціями.

А.Струк дослідила актуальну проблему на соціально-культурному, законодавчо-нормативному, методологічному, теоретичному (джерельна база наукового пошуку охоплює 715 найменувань, із них 10 – іноземними

мовами), професійно-практичному рівнях, враховує вимоги спеціальності 013 «Початкова освіта».

Докторську дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри фахових методик і технологій початкової освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (ДР№ 0110U008158).

Структурні компоненти (анотації українською та англійською мовами, вступ, 4 розділи, висновки до розділів, загальні висновки) взаємопов'язані; 22 таблиці та 12 рисунків, 8 додатків унаочнюють виконання завдань роботи. Повний обсяг дисертації становить 442 сторінки, обсяг основного тексту складає 362 сторінки, що відповідає вимогам МОН України.

У вступі загалом аргументовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, загальну і часткову гіпотези, мету, 7 завдань, окреслено провідну ідею та концепцію, експериментальну базу та методи, висвітлено наукову новизну, практичне значення, подано особистий внесок, відомості про апробацію й упровадження результатів, структуру та обсяг дисертації.

Концепція дослідження загалом цілісна і логічна; методологічний, теоретичний, методичний концепти дослідниця реалізує в чотирьох розділах цілісної завершеної дисертації. У першому розділі представлено результати аналізу досліджуваної проблеми, розкрито сутність феномену «лексико-народознавча компетентність майбутніх учителів початкової школи», схарактеризовано й уточнено поняття «народознавча компетентність», «мовно-мовленнєва підготовка майбутніх учителів початкової школи». У другому розділі окреслено методологічні підходи до формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи. У третьому розділі охарактеризовано стан сформованості лексико-народознавчої компетентності, визначено й обґрунтовано педагогічні умови формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи. У четвертому розділі визначено критерії, показники, схарактеризовано рівні сформованості лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів

початкової школи, розроблено й апробовано діагностувальну методику, обґрунтовано модель формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи, подано результати констатувального і прикінцевого етапів дослідно-експериментальної роботи.

Загальні висновки дисертації відповідають меті й завданням, підтверджують концептуальну ідею авторки про те, що формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи забезпечується спеціальною організацією інформаційно-розвивального освітнього середовища у векторі українського народознавства. Додатки (анкети, програма елективного курсу; зразки розроблених завдань, вправ, ігор за допомогою ІКТ) поглиблюють виконане дослідження.

Проведена експертиза дисертації, автореферату, публікацій дає підстави зробити висновок про те, що наукові положення, висновки є обґрунтованими. Між складовими наукового апарату простежується логічний узаємозв'язок.

Зокрема, теоретичні методи (термінологічний аналіз, узагальнення, систематизація, ретроспективного, порівняльного та системного аналізу, структурування; структурно-логічний аналіз і моделювання) забезпечили валідне формулювання поняттєво-термінологічного апарату, визначення структури лексико-народознавчої компетентності, розроблення й обґрунтування педагогічних умов, моделі, експериментальної методики формування лексико-народознавчої компетентності. Методи анкетування, тестування, спостереження, експертних оцінок, самооцінки дозволили виявити рівні сформованості лексико-народознавчої компетентності; педагогічний експеримент – перевірити гіпотезу; статистична обробка та інтерпретація результатів з використанням критерію χ^2 Пірсона – здійснити кількісний та якісний аналіз отриманих емпіричних даних.

Обґрунтовані результати дослідження упроваджено в освітній процес ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Ізмаїльського державного гуманітарного університету, Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, Вінницького

державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Бердянського державного педагогічного університету, Криворізького державного педагогічного університету, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Вищої Лінгвістичної Школи (Республіка Польща).

Найбільш значущі наукові результати дисертації

Уперше здійснено цілісне дослідження проблеми формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи в умовах освітнього процесу.

1. Проведена експертиза виконаних завдань засвідчує, що авторці вдалося обґрунтувати положення методологічних підходів (розділ 2) та лінгвістичні засади (п. 1.3) формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи (**завдання 1**).

Урахування особистісно-діяльнісного підходу сприяє визначенню педагогічних умов і розробленню ефективних освітніх технологій, які забезпечують освітні потреби майбутніх учителів щодо оволодіння народознавчою лексикою, можливість самовдосконалення, самоосвіти й саморозвитку. Дотримання положень компетентісно-комунікативного підходу сприяє формуванню у студентів комунікативно-мовленнєвих умінь в активному інформаційно-розвивальному середовищі лексико-народознавчої спрямованості. Урахування положень культурологічного підходу увиразнює зміст, форми, засоби, методи навчання, спрямовані на формування глибокої обізнаності із поняттєвим апаратом народознавства, етнолінгводидактики, розвиток особистості учителя як суб'єкта культури.

2. Дефінітивний аналіз понять («концепт», «слово», «народознавча лексика», «етнографічний діалектизм», «лексико-народознавча робота»; «професійна діяльність учителя», «професійно-педагогічна підготовка», «мовна /мовленнєва, етнокультурознавча, етнолінгвістична компетентність») ґрунтовний аналіз, узагальнення, зіставлення та систематизація науково-педагогічної, лінгводидактичної спадщини /пошуків вітчизняних і

зарубіжних філософів, мовознавців, педагогів, психологів дав змогу сформулювати авторське визначення лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи, що підтверджує його індивідуально-авторський стиль в організації та здійсненні лексико-народознавчої роботи (п. 1.3, **завдання 2 - 3**).

3. Аналіз змісту і специфіки лексичного та народознавчого (етноукраїнознавчого) складників лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи Анна Василівна здійснює з урахуванням особливостей професійної діяльності, місця і функцій навчальних дисциплін у системі професійно-мовленнєвої підготовки бакалаврів, запитів на інтегрування загальнокультурного, національного, етнокультурного та ІКТ-складників освітніх компонентів. Вірогідність наукового пошуку підтверджується аналізом навчальних планів експериментальних ЗВО, програм, посібників з дисциплін мовознавчого та фахового спрямування зі спеціальності 013 «Початкова освіта».

4. Критерії і показники рівнів сформованості лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи (п. 4.1, **завдання 4**) визначено на основі вивчення психологічних, педагогічних джерел, аналізу сучасного стану проблеми у практичній діяльності педагогічних ЗВО. Когнітивно-мовний критерій здобувачка представляє показниками: обізнаність студентів із ключовими поняттями з лінгвістики та народознавства; українськими народними традиціями, у т.ч. регіональними. Професійно-спрямований критерій характеризує такими показниками, як наявність народознавчої лексики в активному мовленні студентів; прояв здатності пояснити народознавчу лексику в художніх і професійно зорієнтованих текстах; ініціативно-дієвий критерій – показниками, серед яких – уміння розробляти конспекти інтегрованих уроків і сценарії народознавчих свят; оцінно-діяльнісний критерій визначає показниками само- та взаємооцінки володіння народознавчою лексикою.

У характеристиках рівнів сформованості лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи – високий, достатній, задовільний, низький – враховано результати констатувального етапу педагогічного експерименту, що реалізовано через анкетування, тестування, спостереження за освітнім процесом.

5. Обґрунтування педагогічних умов (п. 3.2, **завдання 5**) здійснено на основі різноманітного комплексу методів дослідження, власного досвіду викладання, з урахуванням теорії людського капіталу, особистісно орієнтованого, компетентнісного навчання, розвитку когнітивно-творчого потенціалу особистості. Реалізуючи першу педагогічну умову, дослідниця особливу увагу приділяла активізуванню потреби студентів глибше вивчати й використовувати у власному розмовному мовленні та професійно-мовленнєвій діяльності народознавчу лексику. Забезпечення лексико-народознавчої спрямованості у викладанні мовних та фахових дисциплін (друга педагогічна умова) досягалось шляхом коригування змісту і міждисциплінарних зв'язків, уведення елективного курсу і дало змогу студентам актуалізувати і поглибити знання з лексикології і народознавства. Залучення майбутніх учителів початкової школи до активного інформаційно-розвивального освітнього середовища лексико-народознавчої спрямованості в системах «викладач-студент», «студент-студент» (третя педагогічна умова) сприяло формуванню умінь створювати власні електронні портфоліо, проведення само- та взаємооцінювання.

6. Авторська модель формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи (п.4.2, **завдання 6**) враховує положення особистісно-діяльнісного, компетентнісно-комунікативного, культурологічного підходів, загальнодидактичні (систематичності, науковості й послідовності, зв'язку навчання з життям, наступності й перспективності та ін.) і специфічні принципи (культуромовна спрямованість навчання мови; комплексна характеристика мовних явищ; сенсibilізація духовного розвитку особистості; позитивно-мотиваційна

налаштованість на вивчення і засвоєння мовно/мовленнєвих явищ); реалізується упродовж інформаційно-збагачувального, практико зорієнтованого, продуктивно-творчого, регулятивно-дієвого етапів, а результатом є позитивна динаміка у рівнях сформованості означеної інтегрованої якості.

7. Експериментальна методика формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи (п.4.2-4.4, **завдання 7**) охоплює чітко детерміновані цілі навчання, педагогічні умови, засоби, форми і методи, передбачає оперативний інтерактивно-рефлексійний зв'язок результатів навчання відповідно до визначених критеріїв і показників. Серед запропонованих форм, методів, які доцільно екстраполювати на педагогічних факультетах, означимо лекції (візуалізацію, симпозіум, міні-лекції, діалог, обговорення); семінари-практикуми, дискусії, круглий стіл, гурток, професійно-мовні задачі, інтерактивні ігри, вебсайт, електронне народознавче портфоліо, віртуальні робочі зошити.

Для діагностики показників когнітивно-мовного критерію ефективними виявились завдання, розроблені з урахуванням онлайн-сервісу Kahoot, професійно-спрямованого критерію - ігрові завдання за Smart-Кейсом та онлайн-сервісом You Tube, ініціативно-дієвого критерію - індивідуальні завдання за допомогою телефонного додатку Google Classroom; оцінно-діяльнісного критерію - картки самооцінки за адаптивною шкалою Лайкерта, картки взаємооцінки щодо володіння народознавчою лексикою, підготовка есе та ін. За результатами формувального експерименту виявлено, що студенти високого рівня характеризувались авторським стилем вирішення педагогічних завдань.

Аналіз дисертації засвідчує, що поставлені 7 завдань розв'язано, мету наукового пошуку загалом досягнуто, гіпотеза статистично підтверджена.

Дисертація та автореферат оформлені згідно з вимогами «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника затвердженого постановою Кабінету Міністрів

України. Зміст автореферату загалом відображає основні положення і висновки проведеного міждисциплінарного фундаментального дослідження. Матеріали кандидатської дисертації в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Значення отриманих результатів для науки і практики

Дисертаційна робота містить нові наукові положення, що сприяють розв'язанню актуальної проблеми якісного реформування української педагогічної освіти в умовах посилення уваги освітян, суспільства до розвитку професіоналізму педагогів. Дослідниця розробила й теоретично обґрунтувала методологічні концепти та лінгвістичні засади формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи; педагогічні умови та модель формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи; сутність і структуру лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів, визначила критерії (когнітивно-мовний, професійно-спрямований, ініціативно-дієвий, оцінно-діяльнісний) та показники лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів; розробила діагностувальну методику для перевірки рівнів сформованості лексико-народознавчої компетентності (високий, достатній, задовільний, низький); удосконалила зміст, форми, методи, засоби формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів у процесі професійно-мовленнєвої підготовки.

Монографію, запропоновані елективний курс та методичне забезпечення доцільно використовувати для розроблення освітніх програм, удосконалення робочих навчальних програм із лінгвістичних і педагогічних дисциплін професійної підготовки учителів початкової школи.

Основні положення дисертації висвітлено у 40 публікаціях, серед яких: 1 монографія, 19 статей у фахових виданнях України, 4 – у наукових періодичних виданнях Чехії, Словенії, Канади, 1 – у виданні Scopus. Результати дослідження апробовані, зокрема, на 14 міжнародних наукових і

науково-практичних конференціях, у тому числі на двох у Польщі. У праці, написаній у співавторстві, чітко визначено внесок здобувачки.

Зауваження і побажання

1. У дослідженні авторка керується низкою термінів («самовдосконалення», «самореалізація», «самоствалення», «комунікативний українськомовний освітній простір»), визначення яких є нечіткими. Бажано увиразнити і таке ключове слово, як «учитель початкової школи».

2. Аналіз формування складових лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи бажано конкретизувати конкретними прикладами, у т.ч. з реальної професійно-мовленнєвої підготовки в закладах вищої педагогічної освіти, у яких здійснювали експеримент.

3. Варто було б деталізувати діагностичні методики самооцінки та взаємооцінки, які дали змогу виявити ефективність запропонованих педагогічних умов. Після проведення формувального експерименту доцільно чіткіше пояснити динаміку та якісних змін у світогляді, інтелекті, афекті, волі учасників педагогічної дії.

4. Реалізуючи другу педагогічну умову «забезпечення лексико-народознавчої спрямованості викладання фахових дисциплін» у межах обраних навчальних дисциплін доцільно було б спланувати і самостійну роботу студентів.

5. Потребує змістового та технічного доопрацювання розроблена модель, зокрема, на нашу думку, не повною мірою коректно проілюстрований взаємозв'язок між блоками моделі за допомогою схематичних елементів.

Висловлені зауваження не є принциповими і не впливають на загальний високий рівень дисертації, у якій здійснено комплексне вирішення наукової проблеми теорії і методики навчання української мови, теорії і методики професійної освіти, що полягає у розробленні, обґрунтуванні й упровадженні програмно-методичного забезпечення формування лексико-народознавчої компетентності учителів початкової школи.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертація Струк Анни Василівни «Теоретичні і методичні засади формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи» є структурно завершеним, фундаментальним, самостійним, цілісним, міждисциплінарним дослідженням, містить нові, науково обґрунтовані результати зі спеціальностей теорії та методики навчання (українська мова), теорії та методики професійної освіти, що в сукупності мають важливе соціально-культурне значення та є суттєвими для теорії і практики розвитку професіоналізму педагогів.

Докторська дисертація відповідає нормативним вимогам «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» (пп. 9, 10, 12–14), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567 зі змінами, внесеними Постановами Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. № 656 та 30.12.2015 р. № 1159.

Струк Анна Василівна заслуговує присудження їй наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальностей 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова); 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

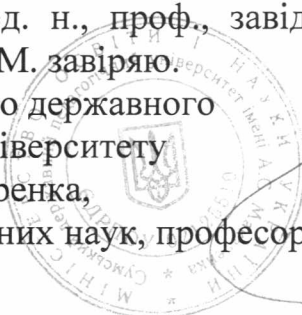
Офіційний опонент -

доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка кафедри української мови і літератури
Сумського державного
педагогічного університету
імені А. С. Макаренка

Семенов О. М.

Підпис докт. пед. н., проф., завідувача кафедри української мови і літератури Семенов О.М. завіряю
Ректор Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка,
доктор педагогічних наук, професор

Лянной Ю.О.